

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 12(177): 12-17

УДК 331.1; 334

JEL D 630; H 100

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/2>

Н. Гражевська, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
А. Мостепанюк, канд. екон. наук, викладач кафедри економіки
Гірне Американський університет (GAU), Турецька Республіка Північного Кіпру (ТРПК)

РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Висвітлено роль та значення корпоративної соціальної відповідальності як важливого механізму подолання кризи держави загального добробуту та пом'якшення соціальних проблем, спричинених світовими глобалізаційними процесами. Проаналізовано досвід постсоціалістичних країн Балтії та України в зазначеній сфері та виявлено перешкоди на шляху ефективного впровадження КСВ в національній економіці. Обґрунтовано пріоритетні заходи держави щодо стимулювання соціально-відповідальної поведінки бізнесу в Україні.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, глобальні соціальні проблеми, криза держави загального добробуту, соціальна політика держави.

Вступ. Посилення нестійкості соціально-економічного розвитку, кризові явища та аномалії, що виникають в процесі глобалізації, стали серйозним викликом для економічної науки та господарської практики. На думку переважної більшості дослідників, відсутність інституційного упорядкування глобального економічного простору приводить до різкого загострення глобальних проблем, наближаючи людство до критичної межі в його цивілізаційному розвитку [1].

За цих обставин важливого значення набуває розмежування безпрецедентних можливостей, що виникають в процесі глобалізації світогосподарського простору та небачених раніше ризиків, зумовлених поглибленням інтеграційних процесів. Загальновизнано, що суперечлива за природою та неоднозначна за наслідками, глобалізація економіки істотно змінює пороги критерії державності та незалежності. Йдеться про значні труднощі в національно-державному регулюванні, які свідчать про неспроможність держав підвищити рівень життя та забезпечити соціальний захист населення у відриві від світових господарських процесів. Підтвердженням цьому є криза держави загального добробуту, що розгорнулася в європейських країнах наприкінці ХХ століття. Дієвим механізмом подолання зазначеної кризи є практика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), що є формою делегування державою соціальних функцій приватному сектору.

Загальновизнано, що за умов глобалізації проблем бідності та безробіття, зниження рівня державного соціального забезпечення, практика КСВ дозволяє успішно вирішувати соціальні проблеми, зменшуючи фінансове навантаження на державний бюджет та заохочуючи відповідні ініціативи з боку бізнесу. В цьому контексті аналіз досвіду використання політики КСВ у постсоціалістичних країнах дає змогу сформулювати дієві практичні рекомендації для України задля розробки та реалізації дієвої соціальної політики в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика глобалізації та її впливу на національний господарський розвиток присвячена значна кількість публікацій. Низка наукових проблем, пов'язаних з глобалізацією економіки та загостренням глобальних проблем людства, знайшла відображення в дослідженнях впливових міжнародних організацій, наукових працях багатьох визнаних вчених, зокрема лауреатів Нобелівської премії Дж.Стігліца, Дж.Тобіна, Л.Клайна, П.Кругмана, відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників В.Базилевича, О.Білоруса, Дж.Бхагваті, А.Гальчинського, Д.Гелда, А.Ельянова, П.Єщенко, М.Кастельса, Г.Колодки, Е.Лібанової, Дж.Ліпскі,

Д.Лук'яненка, В.Новицького, М.Обстфельда, Ю. Пахомова, О.Плотнікова, В.Сіденка, А.Філіпенка та ін.

На думку багатьох дослідників, ідея контролю держави за діяльністю монополій в межах національної економіки втрачає зміст за умов глобальної конкуренції. Характеризуючи сучасну світову економіку як глобально-корпоративну, головними суб'єктами якої є транснаціональні компанії, Д. Гелд звертає увагу на поєднання сили ТНК з потужністю держави з метою контролювання національних та глобальних економічних процесів [2, с. 150]. При цьому відбувається якісна зміна самої держави. Як зазначають експерти ООН, "національні держави – "держави-нації", хоча неоднаковими темпами, але неухильно та все сильніше втягуються в сферу дії економічних процесів міжнародного характеру, а в багатьох випадках підпорядковуються цим процесам. Уряди у відповідь на нові умови починають проводити політику перетворення своїх країн в держави-конкуренти, поєднуючи свою силу з силою глобальних корпорацій" [3, с. 30].

У зв'язку з цим зауважимо, що ідея продуктивної співпраці держави та бізнесу за умов глобалізації знайшла відображення в концепції КСВ. Зазначена сфера стала предметом наукових досліджень починаючи з середини ХХ ст. Так, у монографії Г.Боуена "Соціальна відповідальність бізнесмена" (1953) остання трактується як обов'язок бізнесмена проводити таку політику, приймати такі рішення та наслідувати такі напрями діяльності, які є бажаними та цінними для суспільства в цілому [4]. Подальші наукові дискусії в цій сфері були пов'язані з публікаціями К. Девіса, який вперше звернув увагу на те, що соціальна відповідальність бізнесу потрібно розглядати крізь призму процесу прийняття рішень. На думку дослідника, незважаючи на те, що реалізація КСВ виходить за межі законодавчого регулювання, у довгостроковій перспективі вона породжує значний економічний ефект для компанії [5]. У цьому контексті заслуговує на увагу запропоноване К.Девісом визначення КСВ як відповідальності особи, яка приймає рішення спрямовувати свою діяльність на задоволення власних інтересів, а також на забезпечення та примноження суспільного багатства [6].

Приблизник ідей Г. Боуена А. Керол у праці "Трьохвмірна концептуальна модель корпоративної ефективності" (1979) визначає КСВ як задоволення очікувань суспільства на таких рівнях: економічному, правовому, етичному та філантропному, де перші два регулюються законодавством. Заслугою дослідника стало розроблення класичної піраміди КСВ та обґрунтування моделі КСВ, що базується на чотирьох складових очікувань суспільства [7]. При цьому в праці А. Керола у співавто-

рстві з М. Шварцем було дещо змінено початкову піраміду КСВ. Виходячи з того, що відрізнити філантропні та етичні інтереси вкрай важко, крім того філантропні інтереси переважно базуються на економічних, вчені звели філантропну складову до рівня економічної або етичної відповідальності [8].

У постсоціалістичних країнах проблеми формування та реалізації КСВ стали предметом наукових дискусій, що розгорнулися наприкінці ХХ ст. у межах нової транзитології. У працях Д.Баюри, Л.Беляєва, Ю.Благова, З.Варналія, М.Ескіндарова, А.Колота, Р.Рітво, М. Саприкіна, Р.Спукієне, Д.Стремкієне, Н.Супрун та ін. знайшли відображення проблеми сутності та механізмів КСВ, основних напрямів та суперечностей впровадження принципів КСВ у постсоціалістичних країнах тощо. Однак, незважаючи на значну кількість ґрунтовних теоретичних досліджень, присвячених зазначеній проблематиці, все ще недостатньо розробленими залишаються питання розвитку корпоративної соціальної відповідальності як важливого механізму вирішення соціальних проблем та формування соціальної політики держави в умовах загострення глобальних проблем сучасності. Відтак **метою пропонованого дослідження** є висвітлення проблем розвитку корпоративної соціальної відповідальності в контексті подолання соціальної кризи, спричиненої світовими глобалізаційними процесами, та розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи соціального захисту населення в Україні.

Методологія дослідження. На початку статті аналізуються сучасні інтеграційні процеси та негативні соціальні наслідки, зумовлені реалізацією неоліберальної моделі глобалізації. Беручи до уваги практику розвинених країн світу щодо формування та розвитку КСВ як важливого механізму вирішення зазначених проблем в умовах кризи держави загального добробуту, автори виявляють специфіку розгортання цих процесів у постсоціалістичних країнах Балтії. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду в зазначеній сфері та дослідження перешкод на шляху ефективного впровадження КСВ в Україні завершується обґрунтуванням пріоритетних заходів держави щодо стимулювання соціально-відповідальної поведінки бізнесу в національній економіці. Обмеженнями в пропонованому дослідженні є неповнота статистичних баз, а також відсутність уніфікованих методів оцінювання ефективності проектів КСВ як дієвого механізму подолання глобальної соціальної кризи.

Результати. Загально визнано, що безпрецедентні можливості, зумовлені поглибленням інтеграційних процесів, супроводжуються загостренням глобальних загроз, серед яких важливе місце посідають соціальні проблеми. Йдеться про збільшення майнового розшарування населення та загострення проблем бідності, зростання рівня безробіття серед місцевого населення внаслідок "вільного" переміщення людського капіталу та збільшення кількості іноземних кваліфікованих спеціалістів, рівень оплати праці яких є значно нижчим. Іншим проявом соціальних загроз, зумовлених глобалізацією, є терористичні загрози, а також приниження людських прав та свобод іноземців, мігрантів або біженців, що проживають на території іноземних держав. Аналіз індексу соціального прогресу, розробленого М. Портером та опублікованого американською некомерційною організацією "Імперативи соціального прогресу", свідчить про те, що найнижчий рівень дискримінації та жорстокості щодо меншин у 2013 р. спостерігався у Ісландії, Швеції (1,0) та Фінляндії (1,4). Водночас найвищого рівня цей показник досягнув у країнах Африки та Азії, зокрема в Шрі-Ланці (9,3), Демократичній

республіці Конго (9,6), Нігерії (9,8), Пакистані (10,0). Відповідного до проведеного дослідження, мультинаціональність населення, зумовлена інтеграційними процесами, загострює проблему дискримінації не лише у країнах, що розвиваються, але й в розвинених країнах, зокрема, в Іспанії зазначений показник становить 6,1; Франції – 6,4; Великобританії – 5,3; США – 4,5 [9].

При цьому відкритість світового економічного простору та вільний рух факторів виробництва утруднює реалізацію заходів держави, спрямованих на боротьбу з економічними та соціальними проблемами, підвищення рівня життя та добробуту населення на національному рівні. Яскравим підтвердженням цьому стала криза держави загального добробуту, зорієнтованої на справедливий розподіл доходів та забезпечення мінімального рівня добробуту кожного члена суспільства [10; 11; 12]. Ситуація, що склалася нині на теренах Європейського Союзу, є ілюстрацією значних загроз, спричинених процесом глобалізації, що нівелює будь-які спроби національних держав виконувати функції соціального захисту населення у відриві від світових інтеграційних процесів. Загально визнано, що стихійний характер глобалізації та відсутність ефективних інституційно-організаційних механізмів її врегулювання сприяють погіршенню соціального забезпечення країн, які є економічно "слабшими" та неконкурентоспроможними на світовому рівні. Характерними проявами кризи держави загального добробуту в цих країнах є такі:

- зростання бідності та погіршення рівня життя значної кількості населення. Так, у Греції в 2012 р. рівень бідності населення становив 15,1%, Іспанії – 14%, Португалії – 13%, Італії – 12,7%;
- посилення нерівномірності розподілу доходів. На сьогодні серед країн ЄС найбільш нерівномірний розподіл доходів спостерігається у Греції, де коефіцієнт Джині становить 0,34, Португалії (0,338), Естонії (0,338), Іспанії (0,335), Італії (0,327) [13];
- підвищення рівня безробіття, який у 2013 р. становив у Греції – 27,2%, Іспанії – 26,3 %, Португалії – 16,5%, Італії – 12,2 % [13];
- загострення міграційних проблем, пов'язане з незбалансованістю міграційних потоків. Наприклад, у період 2005-2010 рр. до Греції іммігрувало 212 тис. осіб, емігрувало – 58 тис. осіб; до Італії іммігрувало 2007 тис. осіб, емігрувало – 8 тис. осіб; до Португалії іммігрувало 316 тис. осіб, емігрувало – 166 тис. осіб; до Іспанії іммігрувало 2412 тис. осіб, емігрувало – 162 тис. осіб [14];
- зростання дефіцитів державних бюджетів, що підриває можливості виконання державою своїх соціальних зобов'язань. Так, у 2013 р. в Греції дефіцит державного бюджету становив 12,4% від ВВП; у Іспанії цей показник у 2012 р. досягнув 10,4% від ВВП, у Португалії – 11,2 % у 2010 р. [15].

За умов, коли держава не в змозі забезпечити належний соціальний захист населення виникає нагальна потреба пошуку іншого джерела або механізму надання такої підтримки. Практика підтверджує, що одним з ефективних механізмів вирішення цієї проблеми є "делегування" державних функцій соціального захисту приватному сектору шляхом реалізації корпоративної соціальної відповідальності, а саме: практики ведення бізнесу, що враховує як економіко-правові, так і соціальні потреби населення. Характерною ознакою сучасності є започаткування інституційного облаштування зазначених процесів не лише в межах окремих країн, а й на регіональному та глобальному рівнях. Так, у 2000 р. було ухвалено Глобальний договір ООН, покликаний сприяти розвитку соціальної відповідальності бізнесу та вирішенню підприємницькими колами соціальних про-

блем; у 2006 р. – сформовано Європейський Альянс корпоративної соціальної відповідальності; у 2010 р. – опубліковано Міжнародний стандарт ISO 26000 "Настава щодо соціальної відповідальності" тощо. Однак незважаючи на уніфікованість та всезагальність у запровадженні принципів КСВ серед країн світу існують відмінності в реалізації КСВ у розвинених та постсоціалістичних країнах.

Насамперед необхідно взяти до уваги, що процес формування та реалізації принципів КСВ у розвинених країнах світу пройшов два етапи, а саме: (1) становлення КСВ під впливом загострення внутрішніх соціальних проблем окремих держав з метою надання соціального захисту вразливим верствам населення; (2) подальший розвиток КСВ під впливом зовнішніх факторів, значною мірою у відповідь на вимоги міжнародних організацій та з метою підвищення конкурентоспроможності компаній у межах глобального економічного простору.

Щодо формування корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в посткомуністичних країнах, то значені процеси розгорнулись у цьому регіоні на другому етапі розвитку КСВ у розвинених країнах. Відтак найважливішим їхнім чинником стало не стільки вирішення внутрішніх соціальних проблем (безробіття, дискримінації, корупції тощо), скільки зовнішні вимоги, висунуті впливовими міжнародними організаціями та, в певній мірі, завдання підвищення конкурентоспроможності національних компаній на міжнародному ринку.

Аналіз специфіки посткомуністичних держав у сфері запровадження та реалізації СКВ на прикладі країн Балтії та України свідчить про те, що розвиток КСВ у цій групі держав є вкрай нерівномірним. За кількістю компаній, що долучилися до Глобального договору ООН, лідирує Литва (45 компаній), на відміну від 15 латвійських компаній та жодної естонської компанії. При цьому специфічними ознаками КСВ у Латвії є такі:

- вищий рівень та більша зацікавленість у участі у проектах КСВ компаній з іноземним капіталом, у порівнянні з компаніями з переважно латвійським капіталом, що вказує на "застарілі" методи ведення бізнесу національними компаніями;
- незацікавленість приватних компаній у відкритості та прозорості ведення бізнесу, зокрема звітуванні перед суспільством щодо своїх фінансових дій;
- нерозуміння населенням сутності та принципів КСВ, суспільна незатребуваність відповідної діяльності бізнесу;
- несформованість відповідного інституційного середовища та заохочення СКВ з боку держави, що перетворює соціально відповідальну діяльність на приватну ініціативу окремих фірм.

Важливо зауважити, що принципи сталого розвитку, що реалізуються литовською державою, у своїй більшості спрямовані на покращення та відновлення навколишнього середовища у формі використання інноваційних та безпечних для екології засобів виробництва. Водночас вони меншою мірою націлені на покращення соціального становища. Відтак у країні спостерігаються певні негативні зміни, а саме: підвищення рівня відносної бідності з 19,2% у 2010 р. до 20,6% у 2012 р.; зростання індексу Джині, що вказує на нерівномірність розподілу доходів у країні (у 2011 р. цей показник становив 32,6, а у 2012 р. – 35,2) [13; 16; 17; 18].

Аналізуючи особливості становлення та розвитку КСВ в Україні, слід взяти до уваги, що процес формування відповідної нормативної бази розпочався в 2011 р. У цей період була розроблена Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу, яка визначила такі три основні рівні реалізації проектів КСВ у національній економіці:

I. Дотримання законних зобов'язань перед державою і суспільством (сплата податків, забезпечення безпеки праці, прав працівників, споживачів, дотримання екологічних норм та галузевих стандартів).

II. Мінімізація або усунення негативного впливу бізнесу на суспільство та управління ризиками (порушення прав людини, забруднення навколишнього середовища тощо).

III. Посилення позитивного впливу бізнесу на суспільство і створення цінностей через інновації, інвестиції та партнерство, спрямовані на соціальний та екологічний добробут (створення робочих місць, соціальний та економічний розвиток, вирішення конфліктів тощо) [19].

Щодо пріоритетних сфер реалізації проектів КСВ в Україні, то відповідно до результатів опитування (рис. 4), проведеного Центром "Розвиток корпоративної соціальної відповідальності" у 2010 р., найбільш вагомими були зусилля компаній, спрямовані на соціальний захист працівників (80,9%) та споживачів (71,3%), а також на зменшення використання дитячої праці (80,7%). Водночас найменш популярними були заходи щодо відновлення та збереження навколишнього середовища (42,1%) та підтримання етичних відносин із споживачами (37,4%) [20].

Аналіз офіційних звітів українських (національних) компаній та міжнародних корпорацій, що діють на території України на предмет реалізації проектів КСВ (табл. 1) свідчить про те, що практика реалізації зазначених проектів українськими компаніями не відображає специфіки національного господарського розвитку та в основному "копіює" політику і сфери застосування КСВ у розвинутих країнах, що не сприяє вирішенню нагальних соціальних проблем трансформаційного періоду. При цьому практика реалізації політики КСВ в Україні характеризується низкою специфічних ознак, а саме:

1) компанії, що дотримуються такої політики є переважно дочірніми структурами міжнародних фірм, а саме: Майкрософт Україна, Нестле Україна, Київстар, Самсунг Україна тощо, відтак їхніми пріоритетами є світові стандарти, які не завжди узгоджені з українськими реаліями;

2) стратегічні євроінтеграційні пріоритети України спонукають українські компанії наслідувати принципи КСВ (зменшення негативних впливів на навколишнє середовище, дотримання міжнародних стандартів якості продукції та захист соціально вразливих верств населення (дітей та жінок), які інколи лише декларуються та не реалізуються на практиці;

3) відсутність законодавчої бази формування та реалізації КСВ в Україні, методика оцінювання її ефективності, звітності, слабка суспільна підтримка КСВ, викликана незнанням, або недовірою до крупних вітчизняних компаній (сприйняття проектів КСВ як форми "відмивання грошей" або інших форм корупції), не стимулює компанії до активної діяльності в цій сфері.

Разом з тим, слід взяти до уваги значні зрушення, що відбулися у взаємовідносинах держави, бізнесу та суспільства під впливом революційних подій 2013 р., а саме:

- "революція гідності" стала рішенням кроком на шляху визначення вектору цивілізаційного розвитку України в напрямі інтеграції до Європейської економічної спільноти, наближення до Європейських стандартів якості життя, узгодження української та європейської інституційного середовища, розвитку торговельних та економічних зв'язків з країнами ЄС;

- розпочалися процеси нагромадження соціального капіталу та формування потужного громадського суспільства, метою якого є захист основних прав та свобод громадян країни;

Таблиця 1. Порівняльний аналіз пріоритетних сфер соціального захисту, реалізованих в межах КСВ окремих українських компаній та українських представництв міжнародних компаній у 2013 р.

Сфери соціального захисту	Платіум Банк (українська компанія)	ДТЕК (українська компанія)	Віді груп (українська компанія)	КПМГ Україна (міжнародна компанія)	Самсунг Україна (міжнародна компанія)	Кіівстар (міжнародна компанія)
суспільства в цілому:						
освітні заходи для дітей та молоді	+		+	+	+	+
фінансова підтримка спортивних та культурних подій	+			+	+	+
покращення якості продукції						+
допомога населенню, що постраждало від природних катастроф						
зменшення рівня дитячої праці		+	+			
благодійність	+	+		+	+	+
співробітників:						
боротьба з корупцією, етика ведення бізнесу	+	+	+	+		+
тренування або навчання працівників	+	+	+	+	+	+
підтримка здоров'я працівників, покращення умов роботи	+	+	+	+	+	+
запобігання дискримінації		+	+	+		
працевлаштування людей з особливими потребами			+			
підвищення рівня працевлаштування жінок	+		+	+		

Джерело: розроблено авторами за даними [21; 22; 23; 24; 25; 26].

• на фоні розгортання бойових дій на Сході України, відбувається активізація благодійної діяльності приватних компаній, спрямованої на допомогу постраждалим від бойових дій та на відновлення зруйнованих міст та селищ.

Підтвердженням змін у пріоритетах КСВ в сучасній Україні є такі приклади:

• корпорація "Систем капітал менеджмент" створила у 2015 р. корпоративний благодійний фонд "Розвиток України", кошти якого нині спрямовуються на забезпечення продуктами харчування людей похилого віку й дітей, які проживають на невідконтрольних Україні територіях і внутрішнім переселенцям пільгових категорій [27];

• у березні 2015 р. UniCreditBank та Фонд Східна Європа розпочали новий спільний соціальний проект "Тепло серця", метою якого є налагодження системи відновлення психічного здоров'я та соціальної адаптації переселенців зі Сходу України [28];

• у жовтні 2015 р. Фонд BrainBasket у партнерстві з "МТС Україна" в рамках проекту CodingforFuture запустили ІТ-навчання людей, постраждалих у результаті бойових дій на сході України. Проект дозволяє переселенцям та учасникам АТО адаптуватися в нових умовах, опанувати нову затребувану професію і працевлаштуватися в провідних українських ІТ-компаніях [29];

• у грудні 2015р. ПриватБанк став партнером міжнародної неурядової організації GOAL у межах нової програми фінансової підтримки вимушених переселенців та осіб, які постраждали від конфлікту на Сході України [30].

Водночас, існує певна невідповідність між активізацією КСВ українських компаній та сформованим у цій сфері інституційним середовищем, що створює певні труднощі та обмеження для приватного бізнесу в процесі реалізації відповідних проєктів. До основних перешкод (формального та неформального характеру), що уповільнюють розвиток КСВ в сучасній Україні слід віднести такі:

- правовий нігілізм економічних суб'єктів, намагання ухилитися від виконання діючих норм законодавства;
- термінологічна та нормативна невизначеність сутності та механізму реалізації КСВ, низький рівень поінформованості суспільства в цій сфері;
- "закритість" багатьох українських компаній, непрозорість їхньої фінансової діяльності та звітності;

• відсутність дієвих механізмів узгодження інтересів економічних суб'єктів у сфері реалізації державної соціальної політики;

• рентоорієнтована поведінка економічних агентів та імітація боротьби з корупцією тощо.

Підтвердженням цьому є показник Індексу економічної свободи України, розрахований "Уолл-Стріт джорнел" та Фондом "Спадщина", який підтверджує існування певних економічних та соціальних перешкод для розвитку КСВ в національній економіці. Так, у 2015 р. Україна посідала 162 місце з 178 країн світу за цим показником (46,9 за шкалою від 0 до 100, де показник 100 відповідає максимальній свободі). Відтак вона була віднесена до групи країн з невіЛЬНОю економікою разом з Білорусією (49,8), Болівією (46,8), Бірманською державою (46,9) та Узбекистаном (47,0). Показовими у цьому відношенні є також субіндекси, на основі яких розраховується інтегральний Індекс економічної свободи. Так, Індекс свободи інвестицій в 2015 р. для України становив 15,0, що вказує на наявність певних обмежень для інвестиційних потоків, а також для руху капіталу усередині країни та за її межі; Індекс захисту прав власності дорівнював 20,0, що є свідченням низького рівня специфікації прав власності, недостатньої "чіткості" нормативної бази та неефективності судової системи щодо захисту зазначених прав; Індекс свободи від корупції становив 25,0, що вказує на високий рівень розповсюдження та значний вплив корупційних процесів на розвиток економіки країни; Індекс фінансової свободи дорівнював 30,0, що є свідченням низької ефективності банківської системи, а також значної залежності фінансового сектору від державного контролю та втручання [31].

Дослідивши специфіку КСВ у постсоціалістичних країнах на прикладі країн Балтії та України можна відмітити, що незважаючи на зазначені відмінності, спільними для вказаних країн є ключові проблеми, що уповільнюють подальший розвиток КСВ, зокрема, низький ступінь відкритості та сприйняття принципів КСВ серед приватних компаній та населення, відсутність ефективних механізмів трьохсторонньої узгодженої співпраці між державою, бізнесом та суспільством. У цьому контексті пріоритетними напрямами розвитку СКВ в Україні повинні бути такі:

- відмова від сліпого копіювання зарубіжного досвіду та формування національної моделі КСВ, спрямованої на вирішення актуальних соціальних проблем;

• інституційне впорядкування СКВ, унормування "делегування" державних функцій, спрямованих на соціальний захист населення, приватному бізнесу;

• відновлення соціального капіталу, подолання корупції, забезпечення прозорості в ухваленні соціально важливих рішень на рівні приватних фірм та держави в цілому;

• забезпечення підтримки та заохочення приватних компаній, які дотримуються принципів КСВ, як з боку держави так і з боку суспільства в цілому.

Важливим кроком на цьому шляху є заохочення державою публікації корпоративної соціальної звітності на основі стандарту GRI G4 для всіх великих підприємств України шляхом надання таким підприємствам різних податкових преференцій [32, с. 17].

Висновки та дискусія. Таким чином, актуальними проявами сучасної соціальної кризи, зумовленої поглибленням глобалізаційних процесів є загострення проблем бідності, безробіття, нерівномірності розподілу доходів, зниження рівня соціального захисту населення, що є свідченням кризи держави загального добробуту. Дієвим механізмом вирішення зазначених проблем є практика КСВ, що набуває все більшого поширення в розвинених країнах світу. Її специфічними характеристиками в постсоціалістичних країнах Балтії є вищий рівень участі у проектах КСВ компаній з іноземним капіталом; незацікавленість приватних компаній у "відкритому" та "прозорому" веденні бізнесу та звітуванні перед суспільством щодо своїх фінансових дій; недостатня поінформованість населення та відсутність відповідних вимог до бізнесу з боку суспільства; нерозробленість належного інституційного забезпечення та механізмів заохочення соціально відповідальної діяльності бізнесу з боку держави тощо.

Водночас реалізації КСВ в Україні характеризується тим, що більшість компаній, які дотримуються такої політики, є дочірніми компаніями міжнародних корпорацій; вітчизняні компанії "формально" наслідують принципи КСВ країн ЄС виходячи із стратегічних євроінтеграційних пріоритетів України; в країні не сформована законодавча база КСВ, не розроблені методики оцінювання її ефективності; спостерігається слабка суспільна підтримка КСВ та недовіра до крупних вітчизняних компаній тощо. Водночас події останніх років сприяли активізації КСВ українських компаній, що викликано започаткуванням радикальних соціально-економічних реформ та воєнними діями на Сході України. Беручи до уваги, що постсоціалістичні країни в цілому мають багато спільного на шляху розвитку КСВ, реалізація такої діяльності в національних економіках потребує врахування специфіки їхнього господарського розвитку, історичних та культурних особливостей окремих країн. У цьому контексті ефективний розвиток КСВ в Україні потребує інституційного впорядкування практики КСВ, сприяння "відкритості" дій приватного бізнесу та держави з метою зниження рівня недовіри в суспільстві; заохочення приватного бізнесу до реалізації пріоритетних цілей політики КСВ шляхом надання певних податкових пільг та переваг; інформаційне забезпечення та сприяння підвищенню іміджу компаній, що притримуються принципів КСВ; позиціонування КСВ як глобальної конкурентної переваги вітчизняного бізнесу; підвищення рівня економічної грамотності населення, поширення ідей КСВ серед працівників, споживачів, населення в цілому.

Список використаних джерел

1. *Базилевич В. Д.* Імперативи економічного розвитку в контексті відповідальності перед глобальним майбутнім // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-

практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015, Т.1. – С. 7-11.

2. Демократія та глобальний устрій / Пер. з англ. – К: Port-Royal, 2005. – с.150.

3. Тревоги мира. Социальные последствия глобализации мировых процессов. – М.: Новый мир, 1997. – 30 с.

4. *Bowen H. R.* Social responsibilities of the businessman / H. R. Bowen – New York: Harper, 1953. – 276 p.

5. *Davis K.* Can business afford to ignore social responsibilities? / *K. Davis // California Management Review.* – 1960. – № 2. – P. 70-76.

6. *Davis K.* Business and Society: Environment and Responsibility / *K. Davis, R.L. Blomstrom.* – New York: McGraw-Hill, 1975. – 314 p.

7. *Carroll A. B.* The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders / *A. B. Carroll // Business Horizons* – 1991. – № 34(4). – P. 39-48.

8. *Carroll A. B.* Corporate Social Responsibility: A Three-Domain Approach. / *A. B. Carroll, M. S. Schwartz // Business Ethics Quarterly.* – 2003. – № 13 (4). – P. 503-530.

9. Індекс соціального прогресу [Електронний ресурс] // Social Progress Imperative: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.socialprogressimperative.org/data/spi/components/com4#map/countries/idr46/com9,idr46>

10. *Кочеткова Л. Н.* Теория социального государства Лоренца фон Штейна / *Л. Н. Кочеткова // Философия и общество.* – 2011. – №3. – С. 50-63.

11. *Лібанова Е. М.* Соціальна політика / *В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова.* – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. – 364 с.

12. *Кущенко В. І.* Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики): [монографія] / *В. І. Кущенко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук.* – К.: Заповіт, 2003. – 228 с.

13. База даних Світового Банку [Електронний ресурс] // The World Bank: [сайт]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org>

14. Показники глобальної міграції населення [Електронний ресурс] // The global flow of people: [сайт]. – Режим доступу: http://www.global-migration.info/VID_Global_Migration_Datasheet_web.pdf

15. Показники державного дефіциту та профіциту [Електронний ресурс] // Eurostat: [сайт]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina200&plu gin=1>

16. *Stremikieni D.* Corporate social responsibility in Baltic States. / *D. Stremikieni // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.* – 2007. – № 2 (9). – P. 285-293.

17. *Laurinavicius A.* Corporate social responsibility in foreign and Lithuanian capital companies. / *A. Laurinavicius, M. Vaiciulis // Business systems and economics.* – 2014. – № 1(4) – P. 53-63.

18. *Spukiene R.* Development of corporate social responsibility in Lithuania: present situation and future perspectives. / *R. Spukiene // Economy Transdisciplinarity Cognition.* – 2011. – № XIV(1). – P. 81-88.

19. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу [Електронний ресурс] // Центр "Розвиток корпоративної соціальної відповідальності": [сайт]. – Режим доступу: <http://csr-ukraine.org/>

20. *Зінченко А. Г.* Корпоративна соціальна відповідальність 2005-2010: стан та перспективи розвитку / *А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна.* – К.: Вид-во "Фарбований лист", 2010. – 56 с.

21. Звіт про сталий розвиток за 2013 рік [Електронний ресурс] // Platinium Bank: [сайт]. – Режим доступу: http://ua.platiniumbank.com.ua/upload/files/orientacionaklienta_ua.pdf

22. Интегрированный отчет 2013 [Електронний ресурс] // DTEK: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.dtek.com/library/file/richnij-zvit-rosijskoku-movoju-2013.pdf>

23. Річний звіт за 2013 [Електронний ресурс] // Віді груп: [сайт]. – Режим доступу: http://www.vidigroup.com/upload/iblock/c8b/go_2013_new.pdf

24. Соціальний звіт КПМГ в Україні за 2014 рік [Електронний ресурс] // КПМГ в Україні: [сайт]. – Режим доступу: https://www.unglobalcompact.org/system/attachments/cop_2015/160191/original/KPMG_Ukraine_UN_GC_Communication_on_Progress_2014.pdf?1431707456

25. Звіт зі сталого розвитку за 2015 рік [Електронний ресурс] // Самсунг Україна: [сайт]. – Режим доступу: http://www.samsung.com/common/aboutsamsung/download/companyreports/2015_Sustainability_Report.pdf

26. Сталий розвиток і соціальні ініціативи в 2014 році [Електронний ресурс] // Київстар: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.kyivstar.ua/pl/about/responsibility/>

27. Статистика гуманітарної допомоги [Електронний ресурс] // "Допоможемо" гуманітарний штаб: [сайт]. – Режим доступу: http://www.fdu.org.ua/ua/hum_center/stat

28. UniCredit Bank та Фонд Східна Європа запустили спільний соціальний проект "Тепло серця" [Електронний ресурс] // Фонд Східна Європа: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.eef.org.ua/ua/novyny/item/381-unicredit-bank-ta-fond-skhidna-yevropa-zapustily-spilnyy-sotsialnyi-proekt-teplo-sertsia.html>

29. Новий етап соціального освітнього проекту Coding for Future для переселенців та учасників АТО [Електронний ресурс] // Brain Basket Foundation: [сайт]. – Режим доступу: <http://brainbasket.org/coding-for-future/>

30. ПриватБанк став партнером міжнародної програми фінансової допомоги переселенцям Сходу України [Електронний ресурс] // ПриватБанк: [сайт]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/news/privatbank-stal-partnerom-mezhdunarodnoj-programy-finansovoj-pomoschi-pereselencam-vostoka-ukrainy/>

31. Индекс економічної свободи за 2015 рік [Електронний ресурс] // Heritage Foundation: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/ranking>

32. Дерун І. Корпоративна соціальна звітність як додаток до фінансової звітності / І. Дерун // Вісник Київського національного університету. – Серія Економіка. – 2015.– №10 (175). – С.10-17. DOI: <http://dx.di.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/2>

Надійшла до редакції 13.11.15

Н. Гражевская, д-р экон. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
А. Мостепаниук, к.э.н., преподаватель кафедры экономики
Гирне Американский университет, Турецкая Республика Северного Кипра

РАЗВИТИЕ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ОБОСТРЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОСТИ

Освещена роль и значение корпоративной социальной ответственности как важного механизма преодоления кризиса государства всеобщего благосостояния и смягчения социальных проблем, вызванных мировыми глобализационными процессами. Проанализирован опыт постсоциалистических стран Балтии и Украины в указанной сфере и выявлены препятствия на пути эффективного внедрения КСО в национальной экономике. Обоснованы приоритетные меры государства по стимулированию социально-ответственного поведения бизнеса в Украине.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, глобальные социальные проблемы, кризис государства всеобщего благосостояния, социальная политика государства.

N. Grazhevskya, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
A. Mostepaniuk, Asst. Prof. Dr., Girne American University,
Turkish Republic of Northern Cyprus

DEVELOPMENT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY UNDER AGGRAVATION OF THE CONTEMPORARY GLOBAL ISSUES

The article deals with the role and importance of corporate social responsibility as an important mechanism for overcoming the crisis of the welfare state and to mitigate the social problems caused by the world globalization processes. The experience of post-socialist countries, the Baltic States and Ukraine in this field is analyzed and barriers to effective implementation of CSR in the national economy are identified. The priority of the state policy to promote socially responsible business behavior in Ukraine is proved.

Keywords: corporate social responsibility, global social problems, the crisis of the welfare state, social policy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 12(177): 17-31

УДК 330.4

JEL E12, E63

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/3>

І. Лук'яненко, д-р экон. наук, проф.,
Р. Семко, канд. экон. наук, доц.
Національний університет "Києво-Могилянська академія", Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ QUEST III З РОЗШИРЕНИМ ФІСКАЛЬНИМ БЛОКОМ

У статті детально проаналізовано логіку побудови, виведено та уточнено основні рівняння динамічної стохастичної макромоделі загальної рівноваги QUEST III, яка розроблена в рамках Європейської комісії. Особливістю моделі є одночасна наявність монетарного та розширеного фіскального блоків, що дозволяє проаналізувати дію комплексних шоків на ключові макроекономічні показники та оцінити їх синергетичний ефект. Результати реалізації моделі на реальній інформації показують, що одночасне застосування як монетарних, так і фіскальних інструментів є досить ефективним способом для запобігання розвитку стагфляції, тобто різкому падінню виробництва та росту цін.

Ключові слова: динамічна стохастична модель загальної рівноваги, монетарна та фіскальна політика, комплексні шоки, шок пропозиції, стагфляція.

Вступ та постановка проблеми. До періоду Великої рецесії 2007-2009 років у розвинених країнах світу головним інструментом економічного регулювання була монетарна політика, що може бути пояснено як теоретично, оскільки за плаваючого валютного курсу, який домінує в даних країнах, саме монетарна політика є набагато ефективнішою, ніж фіскальна, так і практично, оскільки, необхідні зміни у монетарній політиці приймаються регулюючими органами, як правило, значно швидше ніж зміни у фіскальній. Однак через те, що Велика рецесія розпочиналась зі співмірного з Великою депресією 1929-1936 років падіння виробництва, подолати чи послабити її негативні наслідки тільки з допомогою монетарних інструментів стало неможливо. Зокрема, відсоткові ставки практично наблизились до нульових значень і надалі стимулювати економіку шляхом їх зменшення було неефективно, що привело до широкого застосування інструментів фіскальної політики.

У Сполучених Штатах Америки стали поширеними не тільки альтернативні монетарні засоби регулювання – так званий план кількісного пом'якшення, коли центральний банк скуповує фінансові активи, знижуючи їх дохідність та збільшуючи грошову масу, але і було прийнято Конгресом та підписано Президентом у 2008 році Акт щодо економічного стимулювання, а у 2009 році – Закон про оздоровлення американської економіки та реінвестування, де сукупний пакет фіскальної допомоги складав майже трильйон доларів США. Аналогічні кроки приймалися і у Європейському Союзі, зокрема Європейська комісія у 2008 році розробила Європейський план стимулювання розміром 200 мільярдів євро, що передбачав серед іншого зменшення податкового навантаження, збільшення виплат по безробіттю тощо.

В Україні, до Революції Гідності 2014 року головним дієвим інструментом економічного регулювання була фіскальна політика, що у першу чергу пов'язано з існуванням фіксованого валютного курсу. Нещодавній пе-